

Лекція 13. Гендерно орієнтоване бюджетування в умовах децентралізації

- 1. Сутність гендерного бюджетування**
- 2. Міжнародний досвід застосування
гендерного бюджетування органами
влади**
- 3. Нормативно-правова база
гендерного бюджетування в Україні**
- 4. Упровадження гендерних бюджетів
у регіонах України**

- В умовах **децентралізації** державного управління органи виконавчої влади областей, районів мають більше можливостей для забезпечення якісними послугами у рівних обсягах жінок і чоловіків, виходячи з потреб регіону. **Це актуалізує питання щодо упровадження технології гендерно-орієнтованого бюджетування на регіональному рівні.**

- Серед найважливіших інституційних механізмів фактичного закріплення рівності між чоловіками і жінками вчені визначають використання «політики позитивних дій» як системи заходів, що сприяють установленню рівності тих чи інших соціальних груп/верств.

Одним із нових прикладів «позитивних дій» є механізм **гендерного бюджетування**, що охоплює політичну, економічну та соціальну сфери впровадження рівності жінок і чоловіків.

Основним завданням формування регіональної / місцевої бюджетної політики є **раціональне використання обмежених бюджетних коштів** задля задоволення **суспільних потреб** шляхом надання рівного доступу до **місцевих послуг**.

- гендерний бюджет, гендерно-чутливий бюджет (gender responsive budget GRB) – бюджет, складений з урахуванням потреб та інтересів, що відображають соціально-статеву структуру суспільства, зокрема – інтересів жінок, запровадженням гендерних стратегій в бюджетний процес

гендерний бюджет

- є не є чимось самостійним у плані використаних інструментів, це, по суті, *переструктурування доходів і витрат* з метою досягнення гендерної рівності.

- збалансоване врахування інтересів та потреб кожної зі статей, як особливих соціальних груп, під час планування та здійснення фінансових (грошових) видатків на надання державних послуг (в сфері освіти, охорони здоров'я тощо) населенню

Гендерний бюджет (gender responsive budget)

- **гендерний бюджет** не стосується тільки жінок або підтримки жіночих ініціатив. гендерний бюджет спрямований на аналіз надання будь-яких послуг, що фінансуються з місцевого бюджету або методів залучення коштів місцевого бюджету з урахуванням гендерного компонента, визначаючи наслідки та впливи виконання бюджетних рішень **на осіб жіночої та чоловічої статі**.

- Можна запропонувати таке узагальнююче визначення «**гендерного бюджету**» – це збалансоване врахування інтересів та потреб кожної зі статей, як особливих соціальних груп, під час планування та здійснення фінансових (грошових) видатків на надання державних послуг (в сфері освіти, охорони здоров'я тощо) населенню.

- Українська дослідниця **О.Романюк**: «**гендерний бюджет** - це бюджет, який враховує планування ресурсів країни з урахуванням доходів бюджету, які формуються за рахунок жінок та чоловіків і видатків бюджету, які розподіляються на жінок та чоловіків, спрямований на аналіз будь-яких видів державних видатків або методів залучення державних коштів з урахуванням гендерної компоненти, визнаючи наслідки та впливи виконання бюджетних рішень на осіб жіночої та чоловічої статі»

гендерне бюджетування

- управлінська технологія,
- ефективний інструмент досягнення гендерної рівності,
- сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів.
- Впровадження гендерного компоненту бюджету дозволяє як забезпечити рівні права і можливості для чоловіків і жінок на практиці, так і поліпшити якість надаваних послуг, тим більше, що місцеві бюджети мають безпосереднє відношення до інтересів і потреб місцевих громад.

«Гендерне бюджетування – це застосування комплексного гендерного підходу в бюджетному процесі.

Це означає гендерно-чутливе оцінювання бюджетів з урахуванням гендерного аспекту на всіх рівнях бюджетного устрою та реструктуризацію доходів і видатків задля забезпечення гендерної рівності».

Гендерне бюджетування в Україні

(Рада Європи)

Гендерне бюджетування дозволяє

проаналізувати та
переструктурувати
доходи та видатки таким
чином, щоб потреби
громади, як жінок, так і
чоловіків з різних
соціальних та вікових
категорій, були
відповідно представлені
в статтях видатків
бюджету.

Гендерне бюджетування

Хто приймає
бюджетні
рішення?

Хто отримує
найбільшу користь
від бюджетних
рішень?

Як виконання
бюджету вплине
на чоловіків та жінок

Переваги ґендерного бюджетування

Забезпечує більшу адресність та більш раціональний розподіл коштів;

Сприяє підвищенню якості послуг для населення, оскільки вибудовуються чіткі орієнтири на конкретного споживача

Залучає до участі ширше коло зацікавлених осіб, а отже закріплює демократичні процеси.

Сприяє залученню жінок до участі в політиці та утвердженню рівних прав та можливостей

Головні компоненти роботи з ҐОБ

ґендерний бюджетний аналіз

- Це аналіз програм, що фінансуються з бюджету на предмет того наскільки вони задовольняють потреби різних статей і різних соціальних груп.
- Результатом ґендерного бюджетного аналізу є рекомендації щодо вдосконалення програм, а також бюджетної і галузевих політик, з метою поліпшення їх відповідності реальним потребам різних статей і різних соціальних груп

Зміни у програмах та бюджети для досягнення ґендерної рівності

- Цей компонент впроваджується на основі рекомендацій, розроблених у результаті ґендерного бюджетного аналізу, що був проведений стосовно конкретних галузей, сфер, програм тощо.
- Його мета – забезпечити реалізацію вищезгаданих рекомендацій та внести зміни у діяльність, програми чи плани, а також зміни у бюджети

Системна інтеграція ҐОБ у бюджетний процес

- Впровадження основних рекомендацій щодо впровадження ҐОБ у процес планування та виконання бюджету
- Удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази шляхом включення ґендерного аспекту у правові акти
- Включення ґендерного аспекту до головного бюджетного документу держави

ГЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ

• Гендерний аналіз:

дає відповідь на питання:

- ☐ який вплив бюджетні заходи та відповідна політика справляють на гендерну рівність?
- ☐ чи бюджетні заходи зменшують або посилюють гендерну нерівність або ж не змінюють її

Інституалізація гендерного бюджетування

- Зарубіжний досвід (зокрема, Австрії, Швеції) свідчить, що інтеграція методики гендерного аналізу у бюджетне **планування доцільна при застосуванні програмно-цільового методу** у бюджетному процесі.
- Необхідна **гендерна пріоритетизація бюджетного процесу, що зосереджується на трьох головних сферах:**
 - **виконання бюджету** і фінансовий менеджмент державних установ,
 - **рішення**, на яких будується економічна політика,
 - **гендерна статистика** як важливий інструмент у роботі.
- Необхідна **координація між різними міністерствами**, які мають відношення до формування бюджету: міністерством економіки, фінансів із міністерством або відділом, відповідальним за встановлення рівних можливостей, а також широкою громадськістю, зокрема жіночими НУО, бізнес-асоціаціями.
- Не існує єдиного підходу або моделі ГОБ, оскільки у різних країнах різні актори (уряд, парламент чи неурядові організації), різні завдання, стратегії, культурні традиції, різні рівні виконавчої влади та різна політична ситуація

- У більшості країн-учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) існують правові основи для застосування ґендерного бюджетування, хоча характер і спрямованість законодавчих положень відрізняються (Ґендерне бюджетування в країнах ОЕСР / ОЕСР. 2017).
- Згідно з опитуванням ОЕСР 2016 року, майже половина країн ОЕСР (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Ісландія, Ізраїль, Японія, Південна Корея, Мексика, Нідерланди, Норвегія, Іспанія, Швеція) запровадили ґендерне бюджетування в різні законодавчі положення.
- Принципи рівності закріплено в конституціях п'ять із дванадцяти країн ОЕСР (Австрія, Бельгія, Мексика, Норвегія та Іспанія) (за даними ОЕСР).
- В інших країнах ОЕСР існують положення, пов'язані з ґендерним бюджетуванням, у межах їхнього бюджетного законодавства, зокрема в Австрії, Ісландії, Південній Кореї, Мексиці, Нідерландах та Іспанії.

- **Австрія** – одна з країн-піонерів у ґендерному бюджетуванні. Також вона є однією з держав ЄС, де застосовується консолідована практика ґендерного бюджетування.
- З 2009 року принцип досягнення ґендерної рівності через систему управління бюджетом закріплено в **Конституції Австрії**. Ця зміна привела до розроблення комплексної ґендерно орієнтованої системи бюджетування та звітності, яку було інтегровано в систему бюджетування за показниками діяльності уряду.
- Відповідно до Закону про федеральний бюджет (2013) міністерства та установи високого рівня зобов'язані визначати у **своїх бюджетних главах максимум п'ять цільових показників впливу, зокрема одну ціль, яка стосується ґендерної рівності**. Крім того, установи мають вказувати конкретні заходи (практичні результати) та показники для впровадження та моніторингу відповідних результатів ґендерної рівності.

- У 2009 році новий коаліційний уряд **Ісландії** прийняв ґендерне бюджетування як ключовий компонент підготовки бюджету та економічної політики.
- З 2011 року урядом затверджується Постійний план ґендерного бюджетування.
- В Ісландії ґендерне бюджетування було основним компонентом **бюджетної реформи 2016 року**. Новий Закон про бюджет, запроваджений у 2016 році, спрямований на поширення практики ґендерного бюджетування, до якої залучено низку урядових відомств. Розробленням програми ґендерного бюджетування під час опрацювання законопроєкту про бюджет керує міністр фінансів у співпраці з міністром, відповідальним за питання ґендерної рівності.
- У законопроєкті про бюджет має бути окреслений його вплив на цілі ґендерної рівності.
- Крім того, з 2010 року до Бюджетного циркуляру Ісландії додають інструкції з питань ґендерного бюджетування.

- З 2017 року до федерального бюджету **Канади** додається окремий **Звіт про ґендерний бюджет з оглядом ґендерних викликів і впливу бюджетної політики з ґендерної точки зору**.
- У 2018 році **Канада** ухвалила новий Закон про ґендерне бюджетування, який враховує ґендерну рівність і різноманітність у бюджетному процесі.
- **Метою** цього закону є просування ґендерної рівності як частини щорічного федерального бюджету в контексті довгострокового економічного зростання та процвітання Канади. Крім того, законом передбачено нові бюджетні заходи, тобто обов'язок міністра фінансів подавати до парламенту звіт про вплив з точки зору ґендеру та різноманітності запропонованих заходів державного бюджету, аналіз ґендерного впливу податкових видатків та ґендерних наслідків державних програм видатків.
- До бюджету 2018 року було введено систему ґендерних результатів, яка встановлює цілі ґендерної рівності та відповідні показники для відстеження прогресу.
- У **результаті цього у федеральному бюджеті на 2019 рік було представлено найдетальніший ґендерний аналіз**. До нього увійшла оновлена інформація про цілі Канади у сфері ґендерної рівності та окремий Ґендерний звіт про застосування ґендерного аналізу до кожного бюджетного заходу

- В **Італії** положення про ґендерне бюджетування були запроваджені Законом про державні фінанси та бухгалтерський облік (№ 196/2009). Відповідно до цього закону всі державні органи мають подавати із щорічним звітом про результати діяльності документ про ґендерний бюджет.
- В **Іспанії** звіт про вплив на ґендерні аспекти входить до щорічного законопроекту про бюджет, починаючи з 2009 року.
- У **Франції** з 2010 року щорічний законопроект про бюджет містить додаток про вплив фіскальної політики на стан рівності чоловіків і жінок, а також бюджетні видатки з розбивкою.

- У Марокко ґендерне бюджетування було розпочато у 2002 році, що зробило його лідером у регіоні. Така ініціатива пов'язана з національною стратегією розвитку, що приділяла основну увагу освіті, охороні здоров'я та питанням зайнятості.
- Керівну роль відіграє Міністерство економіки та фінансів. З 2014 року відповідно до нового закону бюджет враховує цілі, результати та показники результативності, пов'язані з ґендерною рівністю.
- Крім того, щорічний законопроект про бюджет містить Звіт про ґендерні аспекти, який публікується щороку, починаючи з 2006-го. У ньому надаються ґендерні профілі кожного відомства, аналіз галузевих питань, пов'язаних із ґендерними питаннями, та ключові пріоритети, цілі та досягнення з ґендерної тематики за міністерствами (за даними ОЕСР).

Сприяння ґендерному бюджетуванню через систему законів, норм і правил. Таким чином ґендерне бюджетування закладено в **конституції** країни (Австрія, Руанда), її бюджетне законодавство (Австрія, Албанія, Андалусія, Ісландія тощо) або адміністративні вказівки (Австрія, Канада, Бельгія тощо).

Подання **звітів про ґендерне бюджетування** (Швеція, Австралія, Канада, Південна Африка тощо), у яких міститься інформація про державну політику, що має значення для жінок і чоловіків, про обсяг бюджетної підтримки та про те, як ґендерні нерівності між жінками та чоловіками відображаються в економічному плані.

Видання бюджетного циркуляру (Фінляндія, Албанія, Іспанія, Україна тощо), у якому містяться відповідні ґендерно орієнтовані вказівки для міністерств і відомств стосовно того, яким чином планувати подання бюджетів (бюджетних запитів) та яким чином враховувати в них ґендерно відповідні заходи, цілі, розподіл і показники

чинне законодавство України

- Конституція України;

Закони України

- "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", "Про запобігання та протидію домашньому насильству", "Про протидію торгівлі людьми"
- **у державному бюджеті немає статті витрат на реалізацію заходів щодо встановлення гендерної рівності,**
- **гендерний підхід в умовах дефіциту бюджетних коштів сприяє оптимальному та якісному рівню розподілу бюджетних видатків на соціальні потреби, відповідає цілям забезпечення рівності у соціальному середовищі**

- **Методичні рекомендації щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі: затверджено наказом Міністерства фінансів України від 2 січня 2019 року № 1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>**

Упровадження гендерного бюджетування в Україні відбувається в 4 етапи

- **2014-2015 рр.** здійснено впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в пілотних галузевих міністерствах і областях.
- **з 2016 р.** – було впроваджено та апробовано результати пілотної роботи з ГОБ в Україні, *застосовано кластерний підхід.* Україну поділено на **4 кластери.**
- 1-й кластер із пілотною Житомирською областю (члени кластеру – Київська, Чернігівська, Сумська, *Полтавська, Черкаська, Вінницька області*) застосовував гендерний аналіз програм в **галузі охорони здоров'я**;
- 2-й кластер із пілотною Івано-Франківською областю (членами якого є Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області) – **гендерний аналіз програм у галузі освіти.**
- 3-й кластер (пілотна область – Херсонська з членами кластеру – Одеська, Миколаївська, Кіровоградська області) проводить гендерний аналіз програм у **галузі молодіжної політики та фізичної культури і спорту**;
- 4-й кластер (пілотна область – Харківська з членами кластеру – Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька області) – програм **соціального захисту та соціального забезпечення.**
- **з 2017 р.** – врахування гендерно-орієнтованого аспекту в бюджетному процесі на державному на місцевому рівнях.
- **2018 р.** ГОБ має буде впроваджено в Україні

Кластери

• Кластер 1.

Пілотна область – Житомирська.

Члени кластеру: місто Київ, Київська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Черкаська, Вінницька області.

Аналіз програм в сфері охорони здоров'я.

• Кластер 2.

Пілотна область – Івано-Франківська.

Члени кластеру: Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області.

Аналіз програм в сфері освіти.

• Кластер 3.

Пілотна область – Херсонська.

Члени кластеру: Одеська, Миколаївська, Кіровоградська області, Автономна Республіка Крим та м. Севастополь.

Аналіз програм в сфері молодіжної політики та фізичної культури і спорту.

• Кластер 4.

Пілотна область – Харківська

Члени кластеру: Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька області.

Аналіз програм в сфері соціального захисту та соціального забезпечення.

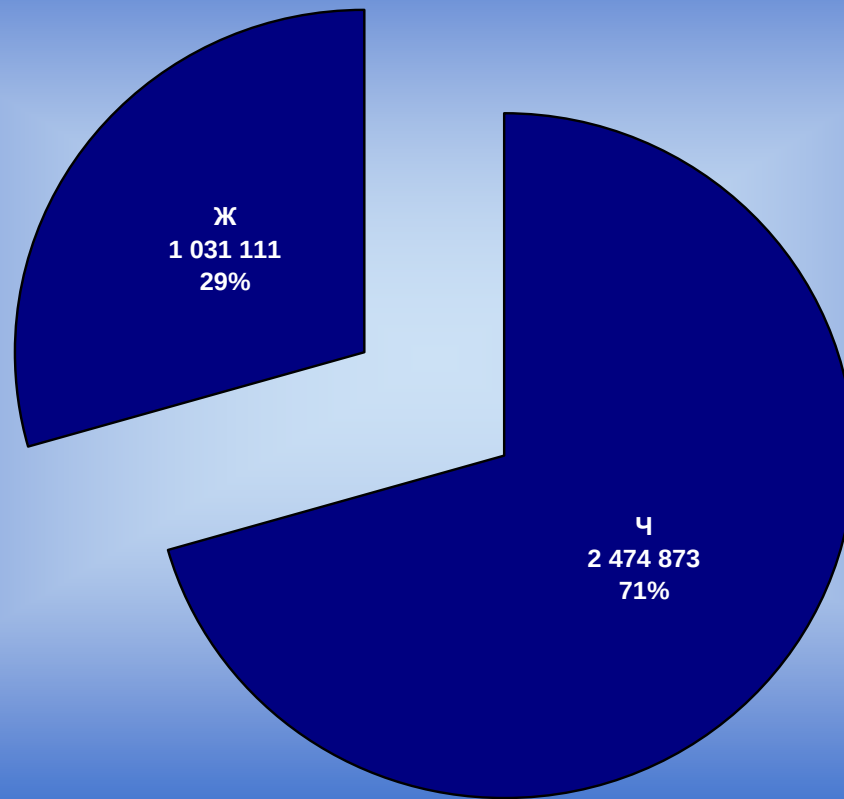
- **гендерне бюджетування у галузі охорони здоров'я**

- Досвід м. Комсомольську (нині Горишні Плавні, Полтавської області) щодо фінансування розвитку первинної медичної допомоги через впровадження групової моделі роботи лікарів загальної практики – сімейних лікарів полегшив застосування управлінської технології гендерно-орієнтованого бюджетування.

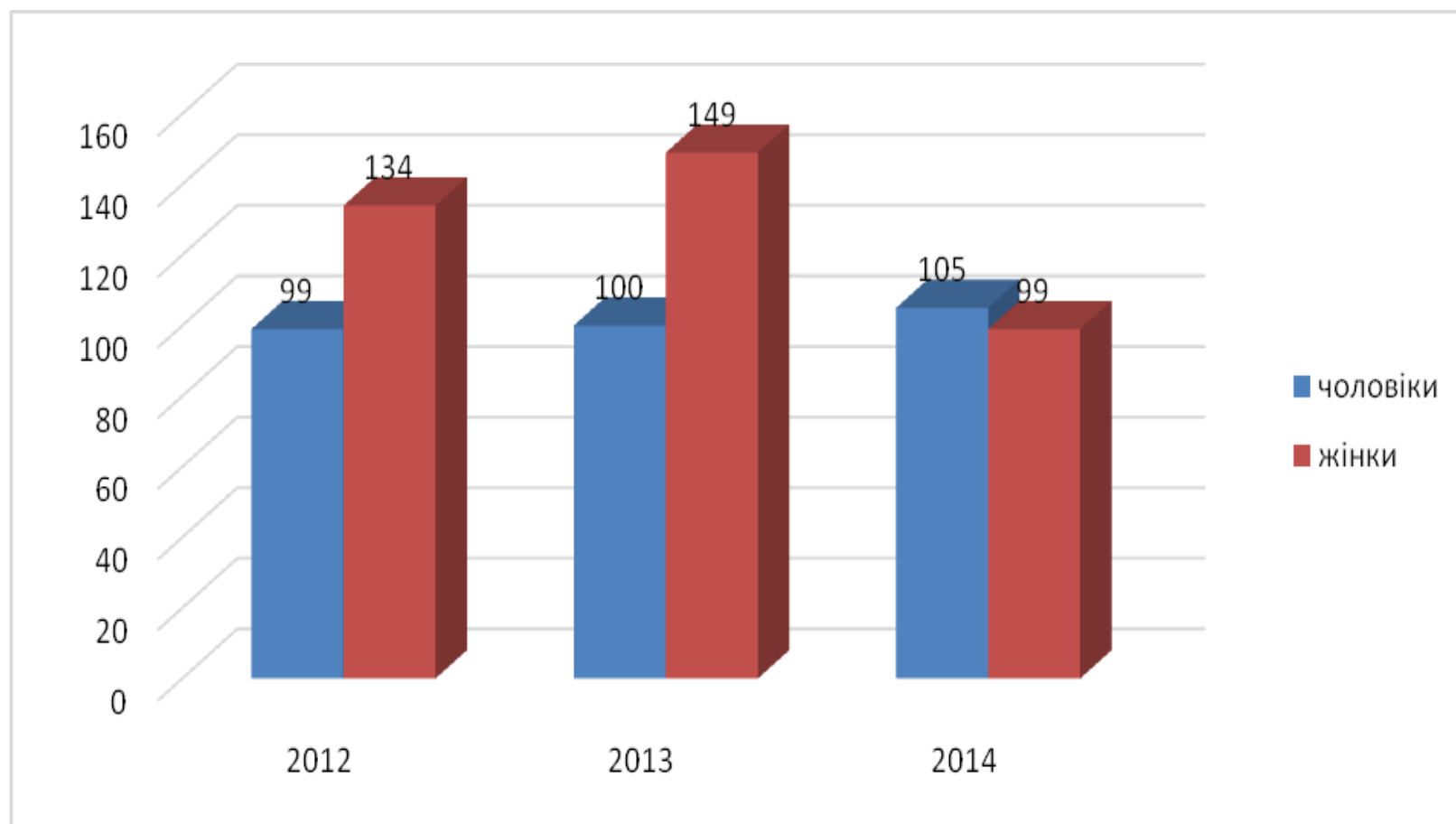
- гендерно-орієнтований розподіл ресурсів у галузі охорони здоров'я надав можливість посилити прозорість міського бюджету, сприяв покращанню якості медичних послуг для населення із врахуванням статі.

Бюджетні асигнування на Луганську обласну школу вищої спортивної майстерності (ЛОШВСМ) у 2011 році, грн

ВАРТІСТЬ УТРИМАННЯ СПОРТСМЕНІВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК ПРОТЯГОМ 2011 р., грн.

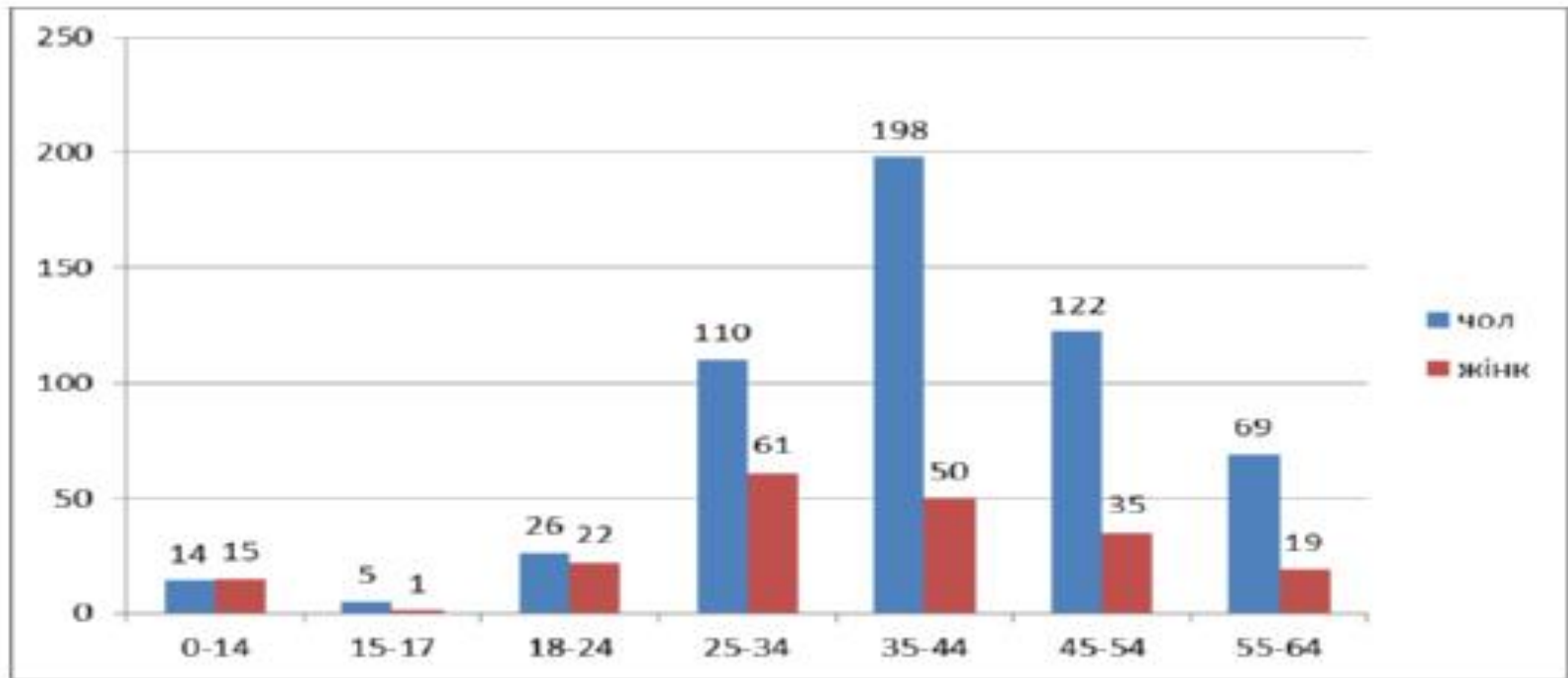

Медалі, завойовані українськими спортсменами у 2012-2014 роках

гендерне бюджетування у сфері охорони здоров'я в Житомирській області

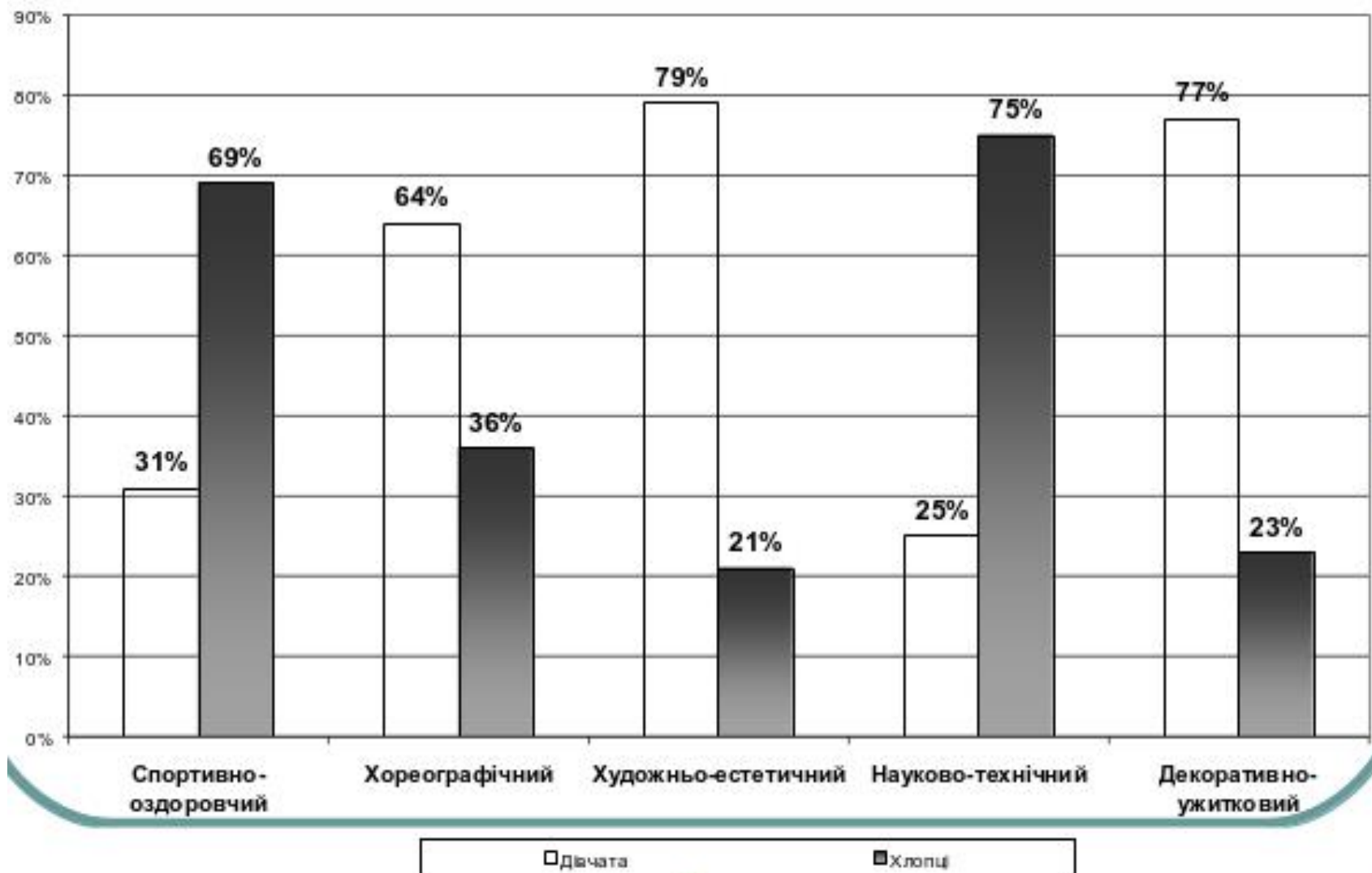
Результати гендерного аналізу ситуації

Співвідношення чоловіків і жінок, хворих на туберкульоз, за віковими групами (2014 р.) *

**Джерело: Звіт про захворювання на активний туберкульоз за 2014 рік (Форма №8, таблиця 1000)*

гендерна статистика кількості дівчат та хлопців у закладах позашкільної освіти м. Житомир

Взаємодія уряду, органів державного управління, місцевого самоврядування з громадськими організаціями, фондами, у т.ч. іноземними донорами пілотних проектів:

- **сприяє підвищенню кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у частині формування гендерних бюджетів.**
- **дозволяє головним управлінням статистики в областях підготувати статистичні бюлетені, які міститимуть структуровану гендерну статистику, у відповідності до рубрик національних статистичних збірників**

- **гендерно-розподілена статистика** лежить в основі методики складання гендерних портретів міст / областей – інформаційних джерел для моніторингу становища жінок і чоловіків.
- Досвід створення гендерних портретів Житомиру, Кривого Рогу, Вінниці стане підставою для формування гендерних бюджетів, що сприятиме впровадженню гендерно-орієнтованого бюджетування в інших регіонах України

- Враховуючи дефіцитність місцевих та державного бюджетів, постає нагальна потреба впровадження ефективної гендерної політики на місцевому рівні, яка, зокрема, спрямована на задоволення потреб жителів територіальних громад, міст, сіл, та внутрішньо переміщених осіб, які оселилися в них.

- **Гендерний профіль — це той документ, який допомагає зробити бюджет територіальної громади гендерно орієнтованим та допомогти на рівних розвиватися усім мешканцям міста/села/селища/ОТГ**
Гендерний профіль можна вважати **інструментом управління безпекою в суспільстві**, в тому числі в умовах війни. На жаль, в Україні на 2020 рік лише 60 із 839 досліджених територіальних громад мають гендерний профіль громади

Наявність гендерного паспорту (профілю) громади

кількість громад

місто

30

селище

13

село

17

ВСЬОГО

60

Гендерне бюджетування

Інтегрування ґендерних аспектів в державну політику та бюджети різних управлінь, відділів та закладів :

аналіз бюджетів з ґендерної точки зору
(гендерний бюджетний аналіз)

включення ґендерних перспектив на всіх стадіях бюджетного процесу
(організація бюджетних процесів)

переструктурування доходів і витрат з метою досягнення ґендерної рівності
(планування, розподіл чи перерозподіл державних коштів)

- **Проведення гендерного аналізу програм регіонального розвитку, бюджетів усіх рівнів, застосування гендерної складової на стадіях планування та виконання бюджету на основі програмно-цільового методу;**
- **упровадження середньострокового планування видатків, розмежованих за ознакою статі удосконалисть діяльність органів влади в частині формування гендерних бюджетів буде враховувати регіональну специфіку, що сприятиме покращенню якості надання соціальних послуг населенню з урахуванням статі**

- фахівці Національного інституту стратегічних досліджень зазначають, що **програми соціальної/психологічної реінтеграції є однаковими як для жінок, так і для чоловіків,**
- хоча вони мають урахувати **відмінності** гендерних ролей і суспільних очікувань для жінок і чоловіків у мирному житті, різні типи сприйняття чоловіками й жінками себе після війни та в колі своїх сімей.
- Згідно з дослідженнями IREX, **ветеранки** війни ймовірно звернуться за психологічною допомогою (в 1,7 рази більше), ніж їхні колеги-чоловіки

- Гендерний підхід до реінтеграції ветеранів/ветеранок війни до цивільного життя передбачає:
- оцінювання надання соціальних послуг з точки зору їхнього впливу на жінок і чоловіків.
- збір кількісних і якісних даних про ветеранів/ветеранок російсько-української війни для виявлення та оцінювання їхніх потреб у соціальних послугах, організації діяльності надавачів соціальних послуг для цієї категорії громадян на рівні громади
- в ЗСУ, на відміну від цивільного ринку праці, є гендерна рівність у питаннях оплати праці

- модель інтегрованих соціальних послуг саме для учасниць бойових дій передбачає:
- 1) впровадження системи оцінювання проблем і потреб індивідуального диференційованого підходу для учасниць бойових дій, які звертаються за допомогою;
- 2) систему надання послуг, яка об'єднує державні служби, недержавні організації, об'єднання ветеранів;
- 3) гендерний підхід до надання соціальних послуг;
- 4) сприяння самоорганізації учасниць бойових дій та підтримку їхньої активності;
- 5) систему підготовки працівників, які надають соціальні послуги, до роботи із учасницями бойових дій

Фахівці розробили модель інтегрованих соцпослуг для ветеранок

Система взаємодії надавачів соціальних послуг на рівні району/області

Система взаємодії надавачів соціальних послуг

Чинником успішної адаптації на ринку праці жінок, у тому числі ветеранок війни, є наявність на утриманні й виховані неповнолітніх дітей

Застосування гендерного підходу до бюджетування сприятиме **ефективному:**

- **розподілу бюджетних коштів, як із соціальної, так і з економічної точок зору,**
- **використанню наявних ресурсів,**
 - **а також сприятиме**
- **забезпеченню **гендерно-вирівняному розвитку міста та регіону,****
- **становленню **України як успішної європейської соціально-орієнтованої держави****